

Partizanski
pevski
zbor

80^{let}

PPZ

Ljubljana 2024

Ponosno in odgovorno

Komaj smo zaključili praznovanje 75-letnice, že nas je obšla misel, da je naslednji jubilej še veličastnejši, saj se bo obrnilo 80 let od ustanovitve Partizanskega pevskega zbora.

Sodelovati v upravnem odboru institucije kot je PPZ, ki se pripravlja na praznovanje 80-letnice ni šala, a tudi kakšna nagrada ni. Predvsem je odgovornost. Odgovornost do veličastne zgodovine zbora, odgovornost do pevcev zbora, tako sedanjih kot do vseh, ki so v zboru peli od ustanovitve naprej, odgovornost do vseh pevovodij zbora in nenazadnje odgovornost do širše družbe in tudi do prihodnosti zbora.

Na mnogih druženjih smo stikali glave, kopičili in selekcionirali ideje ter prepuščali stroki strokovno plat priprave dogodka.

Med mnogimi idejami se je izkristalizirala tudi misel, da je napočil čas, ko bi morala vrednota glasbenega sporočila preseči ideološkost partizanske pesmi, s katero kar naprej manipulirajo nekatere družbene skupine. Zato smo povabili nekaj priznanih strokovnjakov z različnih področij, glasbenega, filozofskega in družbenega življenja. Prijazno so se s prispevki za naš jubilejni zbornik, ki ga imate v rokah, odzvali Andrej Misson, Muanis Sinanovič in Tomaž Habe.

Pri prebiranju njihovih prispevkov boste ugotovili, da nihče od njih ne razmišlja o partizanski pesmi kot o ideološki dediščini, ampak samo kot o glasbeni dediščini nekega specifičnega časa.

Pevci Partizanskega pevskega zbora smo ponosni na naše poslanstvo in verjamemo, da bo izročilo uporne in partizanske pesmi živelo naprej.

Slovenija je zborovsko zelo bogata, Partizanski pevski zbor pa gotovo spada med tiste zборе, ki imajo na letni ravni največ pevskih nastopov. Pred korono jih je bilo tudi do šestdeset, lani, v letu 2023 pa dvainštirideset. Poleg vaj dvakrat tedensko je to za marsikoga velik zalogaj. V letošnjem jubilejnem letu je srečevanj in skupnega prepevanja še več. Priprave na jubilejni koncert nas povezujejo v trdno skupnost, ki želi svojemu občinstvu pokazati kakovostno sliko zbora – tako, ki opravičuje visok jubilej.

Posebej veseli smo, da se nam tudi letos tako kot pred petimi leti pridružuje Primorski akademski pevski zbor Vinko Vodopivec. Mladi glasovi bogatijo slavnostno izvedbo kantate »Hej, partizan!«. Kantato pojeta oba zbora ob spremljavi simfoničnega orkestra, kar daje dogodku veličastno glasbeno podobo.

Uvodno izvedbo kantate »Hej, partizan!« so doživeli poslušalci v Semiču, ki praznujejo z nami, saj smo tako rekoč njihovi rojenci. Invalidski pevski zbor je bil rojen pred 80 leti v vasi Planina pod Mirno goro nad Semičem.

Biti pevec v Partizanskem pevskem zboru je vsem nam ponos in odgovornost. Z vpisom partizanske pesmi v nesnovno kulturno dediščino se krepi tudi družbena odgovornost in nas navdaja z optimizmom, da bodo pesmi, ki so se rodile v prelomnih časih, živele naprej.

Upravni odbor Partizanskega pevskega zbora:

Jožef Roškar, predsednik

Jože Drabik, podpredsednik

Bojan Rode, član

Dušan Kulovec, član

Valentin Zibelnik, član

Ljubljana, mesto heroj, ponosno stopa v prihodnost!

Partizanske pesmi so izšle iz upora proti okupatorju, slavile so svobodo, pogum in upanje. Njihova sporočila so danes enako, če ne še bolj aktualna, kot so bila v času druge svetovne vojne, ko so nastala. Dogajanje v svetu nas namreč opominja, da svoboda ni samoumevna in da se je zanjo in za dostojanstvo vsakega posameznika treba boriti vsak dan.

V Ljubljani, mestu heroj, z globokim spoštovanjem občudujemo pogum meščank in meščanov, ki so se kljub bodeči žici, ki je obdajala mesto, uprli okupatorju. Ne smemo pozabiti, da so bili partizani skupaj z zavezniki tisti, ki so premagali največje zlo 20. stoletja, nacizem in fašizem, ter izborili svobodo za vse nas. Zato, da smo mi danes svobodni in da lahko v najlepšem mestu na svetu različni živimo skupaj v medsebojnem spoštovanju!

Spoštovane članice in spoštovani člani Partizanskega pevskega zbora, izrekam vam iskrene čestitke ob visokem jubileju, ki ga praznujete letos! Hvala za vse vaše pesmi in nastope, ki nas opominjajo, da moramo prav vsak dan živeti polno in svobodno. Da se ne smemo ustrašiti nikogar in da moramo vedno slediti svoji vesti. Vaše pesmi nam vračajo upanje in slavijo neuklonljivo voljo posameznikov, ki so združeni v boju proti okupatorju, nasilju in zatiranju premagali vse ovire in nas popeljali v svobodo.

Izjemno ponosen in počaščen sem, da Ljubljana nudi dom Partizanskemu pevskemu zboru. Prepričan sem, da bodo vaše pesmi še dolgo živele z nami in da tudi naslednje generacije ne bodo pozabile na izjemen zgodovinski in kulturni pomen Partizanskega pevskega zbora.

V Ljubljani si nikoli ne bomo pustili odvzeti svobode in naziva »mesto heroj«, še naprej bomo gradili strpno, solidarno in tovariško mesto, v katerem sprejemamo različnosti in znamo v medsebojnem spoštovanju graditi mesto za vse. Pri tem imajo posebno mesto tudi partizanske pesmi, ki nas združujejo, dajejo pogum in vračajo vero v življenje ter svetlo prihodnost.

Zoran Janković
župan Mestne občine Ljubljana

80let

Kratek pregled prehojene poti Partizanskega pevskega zbora

Težko je na kratko opisati 80 let delovanja zbora, ki so bila včasih manj, včasih bolj uspešna, vesela in srečna. Vsi občutki so objeti v pesmi, srčnem petju in varovanju velike pridobitve daljnega 20. aprila 1944. Narodna pesem, pesem upora in od samega začetka 2. svetovne vojne ustvarjana ter uglasbena partizanska pesem je zaživela z rojstvom partizanskega pevskega zbora. Takrat je prof. Karol Pahor v težavnih vojnih razmerah v bolnišnici Planina zbral prvih 17 pevcev – okrevajočih ranjencev, ki niso mogli več sodelovati v bojih. Od tod izhaja tudi tedanje ime *Invalidski pevski zbor*. S trdim delom je kmalu ponesel ubrano pesem med borce na položajih in med trpeče ranjence po skritih bolnišnicah po osvobojenem ozemlju ... Pesem je dvigala borbeni duh in upanje Slovencev. Zadnjo vojno pomlad je zbor tedaj že z novim dirigentom prof. Pavlom Šivicem pel ranjencem po zavezniških bolnišnicah v Italiji. Po vrnitvi v domovino – na sam dan njene osvoboditve – je podaril Ljubljančanom najlepše darilo; ubrano, umetniško izpiljeno, udarno partizansko pesem. Ta je z besedili partizanskih pesnikov in glasbenih stvaritev znanih glasbenikov Pahorja, Kozine, Simonitija, Gobca, Šivica, Kuharja idr. pomenila enkratni pojav v trpeči Evropi. Takrat so imeli za seboj že približno 120 nastopov.

Zbor se je po osvoboditvi za krajši čas razšel, vendar je kmalu znova zaživel pod vodstvom Pavla Šivica v sodelovanju s skladateljem ter večletnim harmonikašem Janezom Kuharjem.. Dobil je tudi novo ime *Partizanski invalidski pevski zbor*.

Partizanska pesem je postala ena največjih narodovih vrednot. Pesem, ki smo jo Slovenci vzljubili, vzeli za svojo in jo ponotranjili, ni bila več izvajana le ob spominjanju na vojne grozote in silne žrtve minule vojne. Postala je spremljevalka in oblikovalka narodovega značaja. Predstavljala je veliko pomočnico pri povojni obnovi in izgradnji porušene domovine, radijski posnetki pa so partizansko pesem ponesli

v vsak slovenski dom. Tudi zato je bil zbor vedno lepo sprejet v vsej ožji in širši domovini.

V 50. in 60. letih je pesem upora odmevala po celi državi in po Evropi, tako v Italiji, Avstriji, Češki, Poljski, Romuniji, Nemčiji, Bolgariji, Madžarski, Nizozemski ... Vabila za ponovne nastope in turneje so prihajala od vsepovsod. Zbor je prejemal tudi mnoga javna priznanja in pohvale. Skozi desetletja je zbor prepeval s številnimi pevskimi zbori na svojih ali kot gost na njihovih koncertih.

Devetdeseta so z osamosvojitvijo Slovenije sicer prinesla veliko pridobitev, čeprav je partizansko pesem nenaklonjenost nekaterih novih družbenih struktur hotela izriniti iz kulture. Vztrajna prizadevanja tedanjega zborovodje prof. Franca Gornika in 22 pevcev so ohranila ta del naše kulture. Zbor, ki se je zopet povečal, je nadaljeval svoje poslanstvo.

Najdaljše obdobje vodenja zbora, ki je po prenehanju petja vojnih invalidov spremenil ime v *Partizanski pevski zbor*, sta imela Radovan Gobec (1953 – 1980) in France Gornik (1992 – 2017). Zbor so vodili še Milivoj Šurbek (1980 – 1985), Ciril Cvetko (1985 – 1990), Peter Škerjanec (1990 – 1992), Iztok Kocen (2017 – 2022) in od leta 2022 naprej Jakob Barbo. Glasbeno spremljavo s harmoniko so izvajali Janez Kuhar, Franc Milek, Tone Bukovnik, Peter Bratoš in Branko Sladič. Do leta 2014 je zbor izvedel preko 3000, do 2024 pa še približno 400 nastopov.

Pod vodstvom dirigenta Iztoka Kocena je v letu 2019 in začetku leta 2020 zbor pripravil kantato Radovana Gobca za zbor, orkester in solista *Hej partizan*. Razen predpremiere v Novi Gorici v tem letu ni uspel izvesti napovedanih koncertov zaradi epidemije in ukrepov ob njej. Jeseni 2021 in pozimi 2022 je bila kantata izvedena še štirikrat. Za letošnji jubilejni koncert se skupaj z APZ Vinko Vodopivec pripravljamo tudi nanjo. Oba zbora vodi dirigent Jakob Barbo, ki odlično nadaljuje dolgoletno in plemenito poslanstvo izvajanja partizanske pesmi.

Valentin Zibelnik

Osemdeset let partizanskega pevskega zbora

Pred osemdesetimi leti je je sredi vojne vihre v vasi Planina pod Mirno goro pri Semiču nastal Partizanski pevski zbor. Ob nastanku je bil poimenovan Invalidski pevski zbor, saj so ga najprej tudi sestavljali ranjenci oziroma invalidi, ki so se zdravili v bližnji partizanski bolnišnici. Novi pevci so takoj začeli z vajami in že čez en mesec so imeli koncert ob obletnici smrti narodnega heroja Toneta Tomšiča. Do konca vojne oziroma narodno osvobodilnega boja je partizanski Invalidski pevki zbor nastopal na premnogih zborovanjih, mitingih in proslavah. Z vsemi svojimi močmi je tudi s pesmijo pripomogel k zmagi, združitvi in osvoboditvi Slovencev. Med drugo svetovno vojno, ko so razkosali našo deželo in nam namenili uničenje, se Slovenci napadalcem nismo uprli samo z orožjem. Tudi kultura je bila za osvobodilno gibanje izjemnega pomena, saj je skupaj s slovenskim jezikom imela velik pomen že pri samem razvoju slovenskega naroda. Pomen kulture se je kazal tudi v tem, da so bile partizanske enote poimenovane tudi po pisateljih in pesnikih, ustanovljene so bile Prešernova, Cankarjeva, Gregorčičeva in Kosovelova brigada. Kot je napisal zavezniški častnik, ki je med vojno prišel kot opazovalec, smo se Slovenci napadalcem uprli »s puško in knjigo«. Ne samo knjiga, tudi glasba oziroma partizanska pesem pa je med bojem dobila prav posebno mesto. Od samega začetka vojne so v partizanih peli pesmi, da so se z njimi spodbujali v boju, si olajšali trpljenje, se z njimi veselili in žalostili ter ljudem kazali duh boja za svobodo in nove čase. V partizanih so peli tako domače in tuje pesmi, prirejene vojnemu času in uporu, kot pesmi, ki so jih ustvarili partizanski skladatelji. Večkrat so poslovenili tuje borbene in uporniške pesmi ali popevke, ki so jih ljudje posvojili in preoblikovali, da so postale naše. Med partizanskimi pesmimi so se znašle tako slovenske ljudske in puntarske

pesmi kot pesmi iz španske državljanske vojne, ruske vojaške pesmi, pesmi drugih jugoslovanskih narodov pa tudi priredba kakšne popularne popevke ali operete. Vsem partizanskim pesmim je bila skupna vsebina, saj so vse opevale narodno osvobodilni boj, upor, boj za svobodo in pravico, trpljenje in žalost zaradi vojne, mir med ljudmi ter bratstvo med narodi. Napevov ni zmanjkalo, pesmi so peli vso vojno ob vseh priložnostih. Zato je slovenska zbirka partizanske glasbe med največjimi v Evropi in obsega čez 300 zborovskih skladb, 80 samospevov in 100 različnih skladb, ki so jih napisali partizanski skladatelji ali so jih peli partizani. Med vojno so izdali tudi okoli 40 pesmaric z besedili in notami partizanskih pesmi. Partizanska pesem je bila neločljiv del partizanskega boja in partizanska pesem je glasno zazvenela tudi ob osvoboditvi in združitvi domovine, ko je bil premagan nacizem in fašizem. S partizansko pesmijo so takrat gledali v nov svet, poln upanja in lepše prihodnosti. Z zmago se je partizanska pesem za vedno zasidrala med slovenski narod, tudi po vojni je odmevala na proslavah, v šolah na veselicah, med ljudmi. Partizanska pesem je postala je veličasten nepozaben del naše kulture, tako kot je partizanski boj veličasten in nepozaben del naše zgodovine. Partizanski pevski zbor je bil tisti, ki je po vojni nase prevzel nalogo ohranjati in širiti partizansko pesem. To je tudi počel neprekinjeno od svojega nastanka do današnjih dni tako doma kot v tujini. Menjali so se pevci, menjali so se zborovodje, partizanski pevski zbor pa je pel in še vedno poje. Saj sporočila partizanskih pesmi oziroma pesmi upora živijo še danes in bodo živela večno. Boj za svobodo in pravico se namreč nikdar ne konča, takoj ko prenehamo s tem bojem, postanemo sužnji. Partizanski zbor in partizanske pesmi so preživeli tudi obdobje, ko so partizanski boj želeli izbrisati iz naše zgodovine, ga znikati in razvrednotiti. Partizanske vrednote, kot so tovarištvo, pogum, enakopravnost, mir in sožitje, so nekaterim postale moteče, ko se je spremenila družbena in gospodarska ureditev. Za nekatere so moteče tudi sedaj, zato je sporočilnost partizanskih pesmi danes, ko v naši ne tako daljni soseščini spet divjajo vojne, še toliko bolj pomembna in globoka. V svoji najbolj globoki vsebini nam partizanske pesmi govorijo, kaj je to vojna: zlo, nasilje, ubijanje, trpljenje, žalost, bolečina. Govorijo nam vsem o zlu, ki ga ljudje ne bi smeli več

dovoliti, pa se žal še vedno dogaja okoli nas. Govorijo nam o upor, nasilju, pogumu, tovarištvu, boju za boljši in enakopraven svet, za svet brez vojn. Govorijo nam o vsem plemenitem, za kar bi si morali ljudje prizadevati tudi danes. Partizanske pesmi nam poleg vrednot dajejo tudi čustva, izkušnje in znanje, kar nam omogoča tudi pogled naprej. Že ves čas od druge svetovne vojne pa je prav Partizanski pevski zbor prvi od vseh, ki nas bogatijo s partizansko pesmijo in partizanskim duhom. Zato je potrebno biti globoko hvaležen vsem, ki so v njem peli ter ga vodili in ki to počnejo tudi še danes. Naloga ohranjati partizansko pesem pa naj ne bo le naloga Partizanskega pevskega zbora, to je naloga vseh nas.

Martin Premk

Našim jubilantom

Jeseni leta 1987 sem vstopil v južno kasarno v Vipavi. Zunaj je skrajno zapeljivo dišalo po grozdju, njegov vonj pa me je napeljeval na vino. V borih štirinajstih dneh so nas pripravili na manevre in vojaški dril je bil kar naporen. Ko smo se po slabem mesecu vrnili s taborjenja na nanoški planoti in manevra v kasarno, sem prišel na idejo, da bi ustanovil zbor. Zanj sem nabral fante iz vseh republik bivše Jugoslavije, celo mladega albanskega hodžo sem imel v zboru. Oficirji so se strinjali z ustanovitvijo in me podprli. Pa smo prvič zapeli, ne vem če ne na zaprisegi. Še danes se mi zdi, da je bil to moj najlepši nastop; med nami so se pod odrom in na njem spletle tople prijateljske vezi, takratno vzdušje je bilo nepozabno.

To ni niti malo primerljivo z izkušnjami fantov, ki so pred 80. leti prvič zapeli. Med vojno so doživeli ognjeni krst, preživeli strahoto bolečin ran in soočenja s trajno prizadetostjo, invalidnostjo. Čutim pa, da sta jim bili glasba, pesem v uteho. Vem, da jim je blažila rane vseh vrst, predvsem pa spodbujala njih in njihove tovariše, jih vse bodrila, še posebej tiste, ki so se vračali in ponovno odhajali na bojišča.

Ko so ljudje v najglobljih stiskah, pogosto pomislijo na mater. Z materjo je povezana danost življenja, z njo naj bi nas povezovala najbolj čista ljubezen, začetek najbolj ranega zavedanja, jezika in morda tudi petja ter prvih pesmi. Vsaj tako je bilo včasih. In če kaj seže človeku do srca, so to dom in pesmi, ki jih ta dom ima.

Te pesmi si delimo vsi, ki si delimo skupni dom. Ljudske pesmi so nas nekdanj spremljale celo življenje pri vseh opravilih. Petje je bilo nekdanj edini »radio«. Zdaj je drugače. Če smo kaj izgubili, je to tišina, vse okrog nas pa je preobilje raznovrstne glasbe in hrupa. Nekaj posebnega je, ko se iz tišine oglasi pesem. Spomnim se lepe pesmi Zdravka Švikaršiča *Puabi pojo*: Puabi pojó, da zaspali knamo / bom pa mogva zavít v rijuho gvavo. / Da lih zavijam, v rijuho gvavo / pa vönder še slišam, da puabi pojó. In prav je, da ljudska pesem živi, pa čeprav vsaj na koncertnih odrih.

Avtorja ljudske pesmi običajno ne poznamo, predvsem pa pesem raste z ljudmi. To pomeni, da je »živa«, podvržena neštetim spremembam, tako besedila kot melodije; tudi izvajamo jo lahko za različne zasedbe, z raznimi spremljavami ali brez. Tudi obdelujemo jo lahko zelo pestro, bolj ali manj zapleteno. Pesmi ravno tako migrirajo med ljudstvi. Ena takšnih je moravska *Zabučale gore* ali *Priletela muha na zid*, v Avstriji poznana kot *O du lieber Augustin*. K nam so migrirale tudi številne uporniške, borbene, revolucionarne in druge pesmi.

Nastanek zborovskega petja je potopljen v meglo davne preteklosti. Zares dobro mu sledimo šele kako tisočletje. Sedanjo obliko večglasnega petja v širšem krogu ljudi je dobilo šele v 19. stoletju, v katerem je prav fantovsko in moško petje imelo vodilno mesto. Tradicija večglasnega petja se je nadaljevala v 20. stoletje vse do danes, ko se je razvila zborovska kultura v najbolj pestrih oblikah.

Posebno mesto je imelo petje v vojski in vojnah. Tako tudi pri nas, v obeh velikih in grozljivih svetovnih vojnah. Slovenski skladatelji in pesniki so ustvarili številne pesmi za moški zbor, ki govorijo o vojnih temah, prebujajo poslušalce, jih bogatijo, spodbujajo pa tudi tolažijo. Naj se spomnim že pesmi Davorina Jenka *Naprej zastava slave*, ki je kmalu ponarodela, pa Antona Hajdriha *Jadransko morje* (z naslovom Simona Jenka *Adrijansko morje*). Kako sta ti dve pesmi bodrile naše prednike, ko so se borili za svoj prostor pod soncem in v skupnosti evropskih narodov ... Že dolgo nas spremljajo tudi uporniške pesmi, povezane s številnimi upori, npr. kmetov, sužnjev, zatiranih ljudstev.

Svoje pesmi je že davno imel tudi vojaški stan še v časih viteštva. Močno so se usidrale v našo zavest pesmi francoske revolucije. Prav tako je bilo veliko pesmi povezanih s trpljenjem ljudi, ki so trpeli pomanjkanje, lakoto, mučenja, zatiranja. Naj tu omenim Marse(l)jezo s krepkim ritmom in pomembnim skokom rastoče kvarte, ki jo bomo našli še v marsikakšni pesmi z odločno, bojovito tematiko ter številnih himnah. Takšen začetek ima tudi Premrlova himna *Zdravljica*. Naj omenim še eno izmed bojovitih pesmi, *Dan slovanski*, ki jo je na pesem Simona Jenka uglasbil Emil Adamič. Imamo jo tudi v arhivu kamniške Lire s skladateljevim posvetilom ob njeni 25-letnici leta 1907. Leto kasneje je pod zablodelimi streli nemškega vojaškega nasilja padel njegov komaj petnajstletni brat, Ivan Adamič, skupaj z Rudolfom Lundrom, tudi članom delavskega pevskega društva Slavec iz Ljubljane.

Med drugo svetovno vojno so nastale številne partizanske pesmi. Tudi te so skladatelji ustvarili na prej omenjenem temelju tradicije in iz dramatičnega doživetja druge svetovne vojne. Napisali so jih številni bolj ali manj znani ustvarjalci, ki so bili glasbeno različno podkovani, med njimi so bili mnogi organisti. Naj navedem le nekaj tistih, katerih pesmi sem tudi sam večkrat izvedel ob različnih priložnostih: Marjan Kozina, Radovan Gobec, Karol Pahor, Viktor Mihelčič, Janez Kuhar, Rado Simoniti. Te skladbe nedvomno bogatijo našo dediščino in kulturo. Še posebej so mi še iz otroštva ostale v spominu pesmi, kot so *Pesem o svobodi*, *Hej tovariši*, *Jutri gremo v napad*, *Domovina naša je svobodna*. Številne partizanske pesmi so glasbeno zelo dobro napisane.

Izgleda, da je bilo medvojno ustvarjanje kljub zahtevnim razmeram še kar plodno. Veliko kakovostnih je tudi priredb pesmi raznih drugih narodov. So pa tovrstne skladbe nastajale še kasneje. Pred nekaj leti sem za moški zbor priredil partizansko skladbo Jožeta Privška *Še več*. Danes imamo pravico dvigniti pesmi nad minulo in trenutno politično dogajanje. Zgodovinski čas, v katerih so pesmi nastale, je, hvala Bogu, minil. In Bog daj, da jih ne bomo nikoli več rabili. Zdaj so pesmi literarne in glasbene umetnine, ki jih čas ohranja zato, ker jih radi izvajamo in poslušamo. So pa tudi spomin in opomin

na dogodke, ki so jih spremljale: na poziv k svobodi, boju zanjo pa tudi, da bi se naši predniki morali za srečo nemara bolj potruditi. Ta boj za svobodo, za srečo vseh ljudi ne samo nekaterih bo, vsaj videti je tako, trajen. Ideali meščanske francoske revolucije, *liberté, égalité, fraternité* (svoboda, enakost, bratstvo – beri bratstvo tudi kot sestrstvo, nekoliko širše kot prijateljstvo, ljubezen, naklonjenost), se zdijo čedalje dlje, pa čeprav so to splošni, civilizacijski ideali, ki bi jih moral gojiti sleherni dobro misleči človek. To so teme, ki jih moramo reševati in rešiti v korist najširšega kroga ljudi. K temu bodo prispevale tudi domoljubne, buditeljske, partizanske in socialne ter druge pesmi s podobno vsebino. Vabijo nas, da ne pozabimo na soljudi in da smo vselej pozorni, ko gradimo skupnost za boljši jutri za vse, kot radi pravimo.

Pesmi, ki smo jih in so jih odpeli nekdanji, ki so jih nekoč peli zdaj že zdavnaj pokojni pevci, so dokončno izzvene. Ni jih več, ostale so tam nekje zakopane v času in naših spominih, morda ohranjene na kakšnem posnetku. A pesmi lahko oživimo, lahko jih ponovno obudimo v zvok, v glasbo. Zato moramo gojiti tudi ta del glasbene tradicije in z njo spomin, da nam bo prihodnost prinesla lepše spomine.

Pred kratkim sem dobil vabilo, da bi napisal skladbo na pesmi Karla Destovnika Kajuha in Franceta Balantiča. Njuni pesmi sem pred leti že vključil tudi v svoj *Slovenski vojni requiem*. Naročnik je sam predlagal Kajuhovo pesem *Ko človek bo človeka prepoznal*: Zakaj ne nosite v dlaneh / svojih src, ljudje? / Zakaj vam niso vpisane v očeh / vaše misli in želje? /.../ in če vsakdo od vseh srca / na dlan bi dal, / da človek bi človeka prepoznal, / takrat bi v hipu / stari svet propal ... //.

Lepa, izpovedna pesem, o iskrenosti, o tem, da moramo imeti sočutje, da se moramo zavedati čustev vseh, tudi naših nasprotnikov, da bi se lahko izognili nasilju, če bi se le globoko iz src zavedali, kdo smo. Kako poiskati pesem Balantiča, ki bi lahko bila ob boku njegovemu vojaškemu nasprotniku? Osrednje mesto v Kajuhovi pesmi ima srce. Poiskal sem ga tudi v pesmi Balantiča: Odprle izgubljenca srčno stran / robide črne so roke spokorne, / samotnih jezer bom oči prozorne /

iskal, da mi spero globine ran. /.../ Razgaljeno srce zdaj mirno čaka, / da rož in trav semena v njem vzkaliijo — / prečudne dobre sile v meni spijo.

To njuno videnje src sem povezal v celoto, diptih, ki sem ga naslovil kot *Razgaljeno srce*, z refrenom, ki sta ga oblikovala oba: In če vsakdo od vseh srca / na dlan bi dal, / bi človek človeka prepoznal. / Razgaljeno srce zdaj mirno čaka, / samo srce imam od vseh stvari, / srce je sadež, ki diši, diši. Kaj vem, kakšna razgaljena srca bi sicer videli? Velika, majhna, svetla, temna ...

Ob 80-letnici želim slavljenca vse najboljše, njegovemu zborovodji in pevcem pa tudi veliko glasbenih in pevskih užitkov. »Prebudite dobre sile« in naj vas še dolgo družijo lepota pesmi. Z veseljem, s srcem jih zapojte. In naj končam s svetlimi verzi Otona Župančiča, ki jih je lepo uglasbil Viktor Mihelčič: Ko se krog nas najtrši mrak je storil, / nekdo je luč prižgal in spregovoril: / »Cekinasta se kaplja plemenita / ponuja nam, prav do robu nalita; / za hip zdaj pozabimo, kaj nas muči, / kozarce dvignimo in proti luči /skoz nje pogledajmo: zlat se dan nam svita.«

Dr. Andrej Misson

Mladinska – otroška pesem v času NOB in po njej

Pesem skozi vsa obdobja človeškega bivanja ostaja pomembna aktivna sila - na eni strani odraz življenja, na drugi pa spet vpliva nanj. Pesem je dokument človeškega razvoja in čustvovanja. Ne moremo mimo ugotovitve, da je bila pesem v času NOB tista, ki je dvigovala moralo borcev ali pa je bila tolažnica v hrepenenju po domačem ognjišču in po najbližjih in hkrati vizija pomladi ter svobode.

Leta 1943, še bolj pa v letu 1944, so se po vsej osvobojeni in neosvobojeni Sloveniji, ustanavljali pionirski in mladinski zbori. Že 27. aprila 1944 je bil v Črnomlju pod vodstvom Maksa Pirnika prvi festival mladinskih zborov Bele Krajine. Nastopilo je kar sedem zborov. Na Štajerskem v Gornjem Gradu je bil znan pionirski zbor, za katerega je Radovan Gobec napisal *Pionirsko kolo*. Tudi na Primorskem je delovalo veliko zborov bodisi v šolah ali v partizanskih enotah. Na Štajerskem je bil pozimi leta 1944 v Ljubnem ob Savinji celo učiteljski tečaj, na katerem je glasbo poučeval Radovan Gobec. Že poleti istega leta pa sta enak tečaj na Primorskem vodila Makso Pirnik in Rudi Pešel.

Kaj so prepevali? Vsi zborovodje so bili hkrati tudi skladatelji. Zavedali so se, da morajo mladim pevcem nuditi kakovostno literaturo. Sprva je bila pesem povezana z gibom in druženjem. V ta namen so skladatelji Milan Apih, Marjan Kozina, Radovan Gobec, Dragotin in Ciril Cvetko ter Anton Lavrin (ne da bi vedeli drug za drugega) ustvarili dvoglasno Pionirsko kolo. Te stvaritve so bile med partizani najpreprostejše oblike umetne mladinske pesmi.

Ker so bile tudi borčevske pesmi sprva izvajane eno- in dvoglasno, so jih v svoje programe vključili tudi mladi pevci (M. Bor: *Na juriš, Hej brigade*; V. Mihelčič: *Domovina naša je svobodna*; M. Kozina: *Naša vojska*). Peli so tudi pesmi ljudskih napevov, kot so *Za vasjo je čredo pasla*, *Ko v ranem jutru*, *Bleda luna*, *Stoji tam v gori partizan*, ali pesmi drugih narodov, kot sta *Na oknu glej* in *Počiva jezero v tihoti*. Nastale pa so tudi nove, resnično izpovedne umetnine, kot so Sivičeva *Kje je zdaj naš očka*, Pomladna Cirila Cvetka, *Pionirček* Dragotina Cvetka, *Moj očka je v hosti partizan* Radovana Gobca, Pahorjeva *Pozdravi*, Pirnikovi *Vrnitev* in *Smrt v Brdih*, Kozinove *Vstani mladina*, *Veter*, Slovenski pionirji, *Naša nova zastava* in *Teloh* Antona Lavrina. Izpričanih je kar 46 mladinskih pesmi, ki so nastale v času NOB.

Večina pesmi je bilo tudi razmnoženih. Že pred osvoboditvijo so izšle v štirih mladinskih pesmaricah. Za to je bil najbolj zaslužen Makso Pirnik, ki je aprila 1944 v založbi okrajnega odbora ZMS objavil *Otroške pesmi* in *Pesmi za mladenke*. Pesmi so bile leta 1945 tiskane v zbirki *Mlada pesem* in v zborniku partizanskih pesmi. Zaradi kakovostnih besedil ustvarjalcev M. Bora, T. Seliškarja, M. Apiha, V. Brest, J. Udoviča in F. Kosmača ter glasbenih vrednot so se pesmi ohranile in tudi po osvoboditvi izvajale na številnih proslavah tako na šolskih kot na drugih kulturnih prireditvah. Tako so s prepevanjem budili in doprinesli k vzgoji domoljubja, ki ga v današnjem času primanjkuje, saj ga je v šolskem prostoru in nasploh zamenjala tuja zabavna in plehka pop kultura. To praznino bi morala polniti nova glasba, ki bi našim praznovanjem dala pečat narodne identitete, moči in zaupanja v slovensko besedo in glasbeno kulturo.

Poleg naštetih 13 partizanskih skladateljev so po osvoboditvi na to tematiko ustvarjali še številni drugi komponisti. Velik je opus Radovana Gobca, Janka Gregorca, Sama Vremšaka, S. Mihelčiča, K. Pahorja, P. Kalana in drugih. Pesmi so poleg proslav izvajali na pevskih tekmovanjih v Zagorju, Celju in v Mariboru na Festivalu Kurirček.

Kako je danes?

Žal imamo Slovenci zabrisan zgodovinski spomin in tako je postala umetnost, ki je nastala v času NOB oziroma partizanska pesem, »ujetnica« medsebojnih strankarskih preigravanj, čeprav je tem glasbenim stvaritvam enkratnost in umetniško vrednost priznala tudi tujina.

Tomaž Habe
skladatelj

Pogled domačinke na 80. obletnico ustanovitve partizanskega pevskega zbora

Počasi, počasi je prihajala na Rog pomlad. Spodaj, tam daleč pod Rodinami so že cvetele breskve in razvrglo se je popje trtam. Nad Rodinami so že bukve pokazale svojo pravo, tako nežno zeleno barvo. Krog Sredgore pa so imele šele rahlo modrikast sij, a tja proti Gačam so bile njihove veje še gole kot pozimi, le lubje je bilo nekoliko bolj sočno in je začelo spreminjati barve. Po tratih okrog Planine so se pokazale prve trobentice. V Ponikvah in po vrtačah pod Gačami so se topili zadnji zameti snega. Nad gozdovi in nad tratami so ležale v jutrih kot svilena volna mehke meglice, v katere so se zadevali sončni žarki, da so se zlatile, kot bi vesna dihala vanje. Potem je sonce vzhajalo vsak dan bolj zgodaj, vsak dan je postajala vesna bolj živa, bolj lepa. Zelenje je šinilo od Sredgore prav daleč navzgor do vrha Mirne gore. Neko jutro so razprostrle češnje svoje cvetje po pobočjih nad hišam in zapela je kukavica (dr. Bogomir MAGAJNA: Sredgora, odlomek iz novele, ki izpoveduje piščevo doživljanje naših krajev med NOB, ko je iz bolnice na Snežniku prišel na partizansko poroko).

Planina je vasica, ki leži pod vrhom pohodniško znane Mirne gore – Gore miru. Želim vam na kratko predstaviti njeno zgodovino. Gručasta vas na zarasli kraški planoti je nastala v 13. stoletju pred nemško kolonizacijo in nosi slovensko ime po visoki planinski legi in gorskih pašnikih na robu Kočevskega roga. Nemško ime Stockendorf oz. kočevarsko Aobe pa pomeni drevesne panje po krčenju gozda. Pred drugo vojno je bila to velika vas s 33 hišami in 131 prebivalci. Bila je sedež občine in župnije; od 1836 je imela tudi ljudsko šolo, gasilski

dom, godbo, gostilne, trgovino, nad vasjo mogočen vaški studenec z letnico 1848 in srcem, obdanim s smrekovimi vejicami, ki izpričuje zavedanje vaščanov, da je bila zanje voda tako pomembna kot kri – vir življenja ali živa voda itd. Vaški učitelj Zagažen je bil zaslužen, da je bil leta 1928 napeljan vaški vodovod, leta 1929 pa je bil na Mirni gori zgrajen planinski dom. Zagažen je bil tudi mojster cepljenja sadnih dreves. Planina je imela veliko sadovnjakov. Nekaj mogočnih starih sadnih osamelcev še danes priča o tem, da je bilo sadje nekoč sestavni del jedilnega menija.

Prišla je vojna in z njo izselitev okrog 115 prebivalcev Kočevarjev; 22 hiš je opustelo. V vasi je ostalo nekaj slovenskih prebivalcev, med njimi nam vsem znana Rezka Žnidaršič oz. Planinska Rezka ali kot jo je poimenoval varuh Planine gozdar Franc Janež – edina planinska roža in samotarka Rezka. Nekatere zapuščene hiše so naselili ljudje iz doline. Semiški zdravnik Lojze Mihelčič je poleti 1942 pripeljal v vas ranjence Belokranjskega odreda. V prostorih bivšega župnišča so uredili zasilno bolnišnico. Ne za dolgo. Po dveh tednih so se preselili v bližnjo izpraznjeno in še nedotaknjeno kočevsko vas Ponikve. Italijanski vojaki so Planino z župniščem vred delno požgali 31. julija 1942 v času znamenite več mesecev trajajoče ofenzive, med katero so izbrisali kulturno krajino, ki so jo več kot 600 let gradili v zimi 1941/42 preseljeni Kočevarji. Vas je znova preživljala hude ure in škodo avgusta in septembra 1942. V vasi in okolici je italijanska vojska znova požigala med spopadi z borci Tomšičeve in Cankarjeve brigade.

Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 je Planina postala pomembna opora partizanom, saj so imeli v vasi bolnišnični center za okoli 100 rekonvalescentov, porodnišnico, tesarsko in mizarsko delavnico, narodno kmetijo (gojili so tudi tobak) za oskrbo bližnjih bolnišnic itd. Ker je bilo veliko požganih in opustošenih domačij neuporabnih, so partizani zgradili več manjših in večjih barak. V hiši Planinske Rezke so bili nastanjeni borci, štab sanitete, partizansko sodišče in še zdravstveno osebje je našlo prostor za počitek, med njimi zdravnica dr. Zvezdana Zadnik. Planinska Rezka je bila neuničljiva zveza

z dolino, kamor je kljub vojni vihri redno hodila k maši in iz Semiča prinašala partizanom različne potrebščine in obvestila. Dragi bralci, teta Rezka, kot smo jo klicali otroci, je delo in izkušnje vojnih let nadaljevala več kot 20 let po vojni. Redno in odgovorno je opravljala delo prve in do danes edine prave poštarice. Iz Rodin je (seveda peš) prinašala pošto na Planino, Mirno goro, Sredgoro in gozdarskim delavcem. Bila je mežnarica vaške cerkve sv. Elije. Njena vztrajnost in ljubezen sta podaljšali življenje tudi po vojni opustošeni roški vasi. Po vojni so se tu naselili gozdni in kmetijski delavci. Zgrajena je bila gozdarska hiša – logarnica z revirnim gozdarskim vodstvom, stanovanjsko poslopje za delavce, obnovljena šola in novo zgrajeni hlevi oziroma posestvo Kmetijske zadruge Črnomelj. Zadnja leta pa postaja neke vrste kraj oddiha, ki tudi s slabo vzdrževanima makadamskima cestama in z zanemarjenim vaškim središčem odseva žalostno podobo nekdanje veličine.

*»In ves slovenski rod, hvaležno posveti
junakom svojim naj slavi, časti,
od zmag do zmag nas vodil je tovariš Stane!«*

(C. Zagorski, M. Klopčič)

20. aprila 1944, na začetku pomladi, ki jo poetično opisuje dr. Magajna, je bil na obrobju roških gozdov na Planini v hiši, ki je danes ni več, ustanovljen Invalidski pevski zbor. Nedaleč stran v grapi roških gozdov je imel dobrih pet let svoj zadnji dom komandant Stane. Pesem *Komandant Stane* je bila in je še vedno pogosto slišana na nastopih zbora, ki je pognal svoje korenine dobrega pol leta pred izgubo svojega komandanta GŠ NOV in POS.

Ustanovitev zbora se je zdelo kot novo rojstvo in upanje okrevajočih ranjencev – partizanov. Tisti, ki niso mogli več nositi orožja, so se borili s pesmijo in besedo. Pojoča četa sedemnajstih mladih fantov, izbranih izmed več kot osemdesetih rekonvalescentov, je v kmečki izbi ene od domačij prizadevno vadila pod taktirko očeta zbora skladatelja Karola Pahorja. Karol Pahor (1896–1974) je bil akademsko izobražen skladatelj doma v Vrdeli pri Trstu. Pred odhodom v partizane 1943 je

kot honorarni pedagog na Glasbeni akademiji v Ljubljani na besedilo Mateja Bora napisal sploh prvo partizansko pesem *Hej, brigade*. Tudi po več ur dnevno je imel vaje edinstveni zbor v takratnem vojskujočem se svetu. Prvi nastop je imel 27. aprila. 1944 v rojstni Planini pod Mirno goro. Število pevcev je do julija 1944 narastlo na 32 in do konca vojne na 33 članov.

S partizansko in ljudsko pesmijo so bodrili borce, ranjence in prebivalce po vsej Beli krajini, na območju Kočevskega roga in na Radiu OF skupaj z igralsko skupino pod vodstvom Rudija Honna, ki je tudi delovala v bolnišnici. Prepevali so pesmi Kajuha, Bora, Klopčiča, Brejca, Udoviča idr. Njihov dirigent je takrat skladal pesmi tudi za vsakdanjo rabo, ki so danes že ponarodele: *Na juriš, Jutri gremo v napad, Komandant Stane, Pesem jetnika, Hej, brigade, Lirična koračnica, Ne bo me strlo* itd. Po nekaterih virih naj bi med narodnoosvobodilnim bojem okoli petdeset skladateljev partizanov ustvarilo več kot tristo zborovskih skladb. Nekateri od njih so z vodenjem pevskega zbora vse do dandanašnjih dni uspešno ohranjali glasbeno dediščino pesmi upora. In ne le to, številni od njih so se s svojim glasbenim ustvarjanjem med vojno in po njej trajno zapisali v zakladnico raznovrstnega slovenskega glasbenega ustvarjanja.

Pahorjevo pionirsko mesto je januarja 1945 prevzel skladatelj in pianist Pavel Šivic (1908–1995), ki je prva leta druge svetovne vojne preživel v nemškem in italijanskem ujetništvu. Zbor je vodil do junija

1945. Pevci so gostovali med ranjenimi partizani v Bariju in že prvi dan osvoboditve Ljubljane, 9. maja 1945, so imeli v glavnem mestu svoj 120. nastop. V tem obdobju je nastal njihov železni repertoar, ki ga sestavljajo priljubljene borbene pesmi, večinoma pisane prav zanje. Nekaj let po vojni so le občasno nastopali, leta 1952 pa sta ga z imenom Partizanski invalidski pevski zbor obnovila Pavel ŠIVIC in skladatelj ter zborovodja Janez KUHAR (1911–1997), avtor prve partizanske opere *Tam nekje v gozdovih*). Po prenehanju delovanja invalidov v zboru se je leta 1972 preimenoval v Partizanski pevski zbor, kot se imenuje še danes. Od leta 1953 je stopil na čelo zbora in ga 28 let vodil skladatelj in zborovodja Radovan GOBEC (1909–1995), doma iz Podgrada pri Ilirski Bistrici. V tem času je imel zbor več kot 1.000 nastopov doma in v tujini. Zbor je v 70. letih imel prek 80 pevcev.

V letih 1980/81 je zbor vodil Miro Kokol, od leta 1981 Milivoj Šurbek in nato Ciril Cvetko (1920–1999) v letih 1985/90 in Peter Škrjanec 1990/92. Ko je vodenje leta 1992 prevzel dirigent in zborovodja Franci GORNIK (roj. 1940), je imel zbor zgolj 22 pevcev. Zaradi načrtnega dela in družbene klime je zanimanje za delovanje v zboru naraščalo in število članov se je povzpelo tudi na 41 pevcev. Dolgoletnega zborovodjo Franca Gornika je po četrto stoletja leta 2017 zamenjal mlajši Iztok Kocen. Nedavno tega okoli 30 pevcev deluje pod taktirko zborovodje Jakoba Barbe.

Pevci so imeli vsega skupaj več kot 3.600 nastopov, po nekaj deset na leto. Pesmi so posneli na različne avdio nosilce, od vinilnih plošč, magnetnih trakov do zgoščenk. Prepevajo partizanske, tuje pesmi upora in domoljubne pesmi iz zgodovine zadnjih 100 let, ko se je slovenski narod boril za svoj obstoj – za svobodo in človečnost. Prejeli so številne najvišje strokovne in državne nagrade. Ponosni so na Prešernovo nagrado, nagrado AVNOJ-a in nagrado mesta Ljubljane. Partizanska pesem nosi v sebi vrednote upora, tovarištva, solidarnosti in boja za človekove pravice. Nekdanji predsednik zbora Bogdan Leban je pred leti za tednik *Mladina* izjavil, da bo pel v zboru tako dolgo, »dokler ne bomo kot narod stopili skupaj in kot v *Kajuhovi pesmi Samo milijon nas je skupaj zapeli, da nas je dva milijona*«.

Za konec še eno razmišljanje. Igralec Vid Valič je pred časom na svojem profilu Facebook objavil fotografijo starega očeta, igralca Aleksandra Valiča, ko je le-ta avgusta 1944 na Planini tudi s sodelovanjem Pojoče čete na mitingu recitiral Cankarjevega *Hlapca Jerneja* in pod njo zapisal:

»Ali so bili slabi ljudje med partizani? Zagotovo ... Jaz sem partizana spoznal skozi pripovedovanje mojega dedka. ***Zame je partizan pošten in pogumen človek, ki se je uprl veliko močnejšemu in superiornemu agresorju, ker je hotel obdržati svojo kulturo, svoj jezik in svojo domovino. Zato z veseljem rečem SMRT FAŠIZMU, SVOBODA NARODU***« v spomin svojemu dedku, ki je pri svojih 22-ih letih branil Slovenijo, se skrival po gozdovih, napadal sovražnika, širil slovensko zavest ter Slovincem in Slovenkam, ki so trpeli zaradi vojne, dvigal moralo s svojimi pesmimi in recitacijami. Zato vesel dan boja proti okupatorju, dedi! Tvoj boj nikoli ne bo pozabljen!«

Rosa Mohar

Partizanska pesem med ljudsko in popularno kulturo

Glasba v obliki pesmi je v današnjem času stalno razpolago in to v takšni meri, da jo imamo v ušesih tudi, če je ne iščemo sami. Vstopimo v trgovino ali lokal in že slišimo pesem; če nam je znana ali ljuba, ji posvetimo nekaj pozornosti, sicer pa se kot nekaj naravnega zlije z okoljem. Pesmi so postale del naše resničnosti, v kateri so se v (navidez) neločljivo celoto povezale danosti sodobnega življenja z obliko industrijskih izdelkov. Če smo še pred desetletjem pesmi kupovali na nosilcih zvoka, v okvirih posameznih albumov, so danes dostopne na zahtevo preko aplikacij s ponudbo pretočnih vsebin, kot je *Spotify*. Tip pesmi, ki jih poslušamo, nas zastopa v družbi, preko njih tvorimo svojo identiteto, na osnovi žanrov se spletajo tudi prijateljstva in druge vezi. To pa priča tudi o tem, da je kljub popolni navajenosti in navidezni naravnosti vseprisotne glasbe v igri tudi neka sugestivnost, nekaj kar na organski ravni vpliva na naše razmišljanje, čustvovanje in ravnanje. Popularno glasbo dojemamo kot nekaj nedolžnega, a se ji puščamo voditi, pretresti, vplivati na naše telo in občutke. Kadar smo nesrečni, poiščemo takšne pesmi, ki še bolj vzbujajo našo žalost, da v njej mazohistično uživamo. Včasih pa kakšne pesmi ne moremo poslušati, saj obudi neprijetne spomine, tako da nas ti v celoti prevzamejo. S popularno glasbo je tako kot s tehnologijo; zdi se nam, da mi upravljamo z njo, a je pogosto bližje resnici, da ona upravlja z nami.

Ameriški znanstvenik Robert Lustig je v knjigi *Oprani možgani* pojasnil, kako deluje preplet kapitalizma in naše duševnosti, kakor se odraža v strukturi možganov. Zelo poenostavljeno povedano je potrošniška civilizacija v pojmovni zmešnjavi zamenjala dve ideji sreče: stabilni mir in holistično zadovoljstvo v svetu s hipnim ugodjem, ki

temelji na sistemu nagrajevanja, ter, denimo, ustvarja trende fetišizacije delov teles, navadno ženskih. Za oba sta odgovorna različna možganska sistema in oba delujeta preko dveh različnih nevrottransmitterjev: dopamina in serotonina. Bolj kot našo motivacijo zaznamuje sistem nagrajevanja, težje pridemo do notranjega miru. Preko njega je tudi hitro mogoče vzpostaviti odvisnost in prav to je tudi namen različnih industrij, ki jim pomaga tudi psihološka in jezikovna manipulacija v oglaševanju. Tako da je marsikateri produkt, ki se nam zdi organski in nepogrešljiv del naših življenj, pravzaprav namenjen temu, da nas zasvoji. Saj se nam zato tudi zdi tako nepogrešljiv. Menim, da ni dosti drugače niti s popularno glasbo, ne glede na to, ali jo imamo za tako imenovani *mainstream* ali pa za *alternativno*.

Oba tipa pesmi zadovoljujeta našo željo po izražanju določenih čustev v varni obliki. Želimo si, denimo, občutiti jezo, dokler ostaja v varnem svetu glasbe oziroma tri ali štiri minute dolge pesmi in nas se nas ne dotakne v naši celoviti človečnosti ter nas s tem potisne v cono neugodja. Ne želimo si, da bi nas to čustvo pretreslo, temveč da bi ga s pomočjo glasbe izvabili sami in ga gojili po lastni želji. Seveda pa takšna želja prinaša zagate že na tej ravni: glasba se povratno vpiše v nas in nam začne sama izvabljeni tista čustva, ki jih mi želimo izvabiti iz nje, s čimer se vzpostavi začaran krog, na podlagi katerega se ljudje združujejo v skupine. Subkulture so izraz tega, kako žanri oblikujejo in uniformirajo posameznika samega, ki je sam po sebi sicer unikatni. Ko smo mladi, se s poslušanjem različnih izvajalcev treniramo v tem, da bi neko čustvo občutili, redkokdaj je tako, da bi nas nagovorili na prvo žogo. Lahko bi rekli, da je to sicer povsem običajno: tudi zahtevne knjige se je treba naučiti brati, kakor tudi denimo klasično glasbo. Vendar gre tu specifično za urjenje posameznih afektov. Morda ni naključje, da pesmim popularne glasbe pravimo »komadi«, torej »kosi« v srbohrvaškem jeziku. Saj gre večinoma res za industrializirano proizvodnjo posameznih kosov, kakor tudi za kosanje našega čustvenega sveta, ki ga prilagajamo posameznim pesmim. Razkosanje je pojav, ki ga povezujemo z modernostjo in ki se še pospešuje v postmoderni. Kadar v trgovini

kupimo, denimo, meso, nimamo pred očmi same živali, katere del je bil, temveč zgolj ta kos. Tudi na področju seksualnosti se dogaja razkosanje, saj popularna kulturna ustvarja trende fetišizacije delov teles, navadno ženskih. Razkosano žensko telo se ponuja v naslado milijonom in milijonom potrošnikov. A tudi pri moških obstaja analogen pojav, *bodybuilding*, oblikovanje telesa. Pri treniranju v ospredju ni toliko moč, ki jo nameravamo pridobiti, temveč mišična masa, ki jo mora obdajati čim manj maščobe, tako da so kosi mesa, tricepsi, bicepsi, kvadricepsi in tako naprej kar najbolj razstavljeni. Če je razkosano že telo, potem je jasno, da sodobni človek nase težko gleda v celoti, kjer nastopata še duševnost in duh. Danes se ta razkosanost nadaljuje z internetom, kjer se delimo na svojo persono in svojo zasebni jaz, na svojo telesno in digitalno prezenco.

Čustveni afekti se pridružujejo telesnim ter tako združujejo mazohizem z užitkom ter ju delajo nerazdružljiva. Glasbeniki želijo s svojimi instrumenti in drugimi orodji prebuditi primarne telesne odzive, denimo z uporabo basov, ki jih čutimo kot vibracije v notranjosti telesa ali v neskončnost ponavljajočih se ritmov, ki sprožajo samodejno, nereflektirano gibanje. Zato se depresivna stanja, ki jih popularna glasba namerno nagovarja, da bi ustregla našim željam po navidez varnem obnavljanju lastnih čustev, tudi lažje vtisnejo v naša telesa, predvsem v telesa mladih, ki se še v dvajsetih oblikujejo kot osebnosti. Vpisujejo se tudi v telesa izvajalcev, ki se še bolj potopljene v ta svet pogosto spopadajo z duševnimi boleznimi. To protislovje – obvladanje tistega, ki želi biti obvladan – je temeljito zarezano v postmoderno liberalno družbo kot tako. Nove in nove zahteve po pravicah temeljijo na tem prepričanju, da obstajajo varni prostori, v katerih lahko prakticiramo nevarne želje, ne da bi bili sami ogroženi. Žal pa globina nezavednih vzgibov navadno izvede povračilni udarec, ki takšne zahteve postavlja pod vprašaj. Zdi se torej, da popularna glasba večinoma ne osvobaja, temveč zaslužuje. Travma povzroči željo po obnavljanju travme v varnem okolju, podobno kot po neuspehu pri izvajanju določene telesne vaje želimo to vajo ponavljati, dokler je ne usvojimo, s čimer bi premagali strah pred porazom ali nevarnostjo. Vendar pa popularna kultura in

kulturna industrija to željo uporabita, tako da naš občutek zavestne privolitve zlorabita za to, da nas vpneta v mračne ritualne prakse, ki nas še globje potisnejo v samo travmo, in v nas preko dopaminskega sistema nagrajevanja poglobljata občutke nemoči ter nesamozavesti.

Zanimivo je, da posamezne pesmi iz tega sveta presežejo svoj značaj pravzaprav takrat, ko se približajo ljudski glasbi. Najsi gre za dejansko oponašanje ameriške ljudske glasbe, ki se je odvijalo pod žanrskim imenom »folk« (razlikovati ga moramo od lokalnega pomena tega izraza, ki ga povezujemo s popularno glasbo Balkana), za nadčasne *country* pesmi Johnnija Casha ali pa *reggae* klasike Boba Marleyja. Čeprav v bolj alterantivnih družbah Bob Marley velja za nekakšno sprano, naivno figuro upora, pa ob poznavanju političnega in osebnega ozadja njegovega delovanja pridemo do drugačne podobe. Nedavni biografski film *Bob Marley: One Love* širšim množicam prikaže turbulentno ozadje državljanske vojne, ki je vladalo v Jamajki, stanje v katerem so bili rastafarijanci ogrožena manjšina, ki je ponujala drugačen pogled na svet in pozivala k enotnosti družbe. Na glasbenika je bil izveden tudi neuspešen atentat. Lahko bi rekli, da je ustvarjal v podobnih, čeprav milejših razmerah, kot so ustvarjali partizanski umetniki. In ko se tega zavemo, njegove preproste pesmi zazvenijo drugače, valovijo nekam globoko v našo notranjost, onkraj obrambnih mehanizmov odraslih ljudi, in nas nagovorijo v našem primarnem stanju, nam ponudijo možnost otroškega pogleda, iz katerega se razpira razgled na možnosti drugačnega sveta. Čeprav gre pri tem pogosto za bojne pesmi, ne gojijo sovraštva ali jeze, temveč nas s svojo naravo samo prepričajo v te možnosti v trenutku, ko začnemo z njimi čustvovati, ko prepoznamo nežna in univerzalna čustva v sebi. Takrat se prebudita bratstvo in sestrstvo, ki lahko včasih zajameta celo sovražnika. Tako je tudi v pisani besedi, pesmi Karla Destovnika Kajuha se berejo kot ljudske pesmi in prav lahko si zamišljamo, da bi popolnoma naravno delovale tudi, če bi se čez nekaj stoletij izgubilo njihovo avtorstvo. Nikakor ne želim primerjati literarne vrednosti Marleyjevih in Kajuhovih tekstov, vendar se mi zdi pri obeh ključen detajl, ki se nahaja v slavnih verzih slednjega: »Lepo je, veš, mama, lepo je živeti,/toda, za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!« Najbrž

se univerzalnost, možnost vrnitve v otroški jaz vrne takrat, kadar smo pripravljeni dati svoje odraslo življenje, da bi se rodilo drugo, otroško. In tudi Bob Marley je bil pripravljen to storiti, umrl je namreč zaradi bolezni, ki bi zahtevala amputacijo nožnega prsta, na kar pa ni želel pristati zaradi verskih prepričanj. Morda se to s prevladujoče

perspektive zdi pretirano, vendar pa je to odločitev zanimivo sopostaviti prostovoljnemu razkosanju samih sebe, ki se mu predajamo sami, kakor sem ga opisal zgoraj. Oziroma razkosanju, ki se nam zdi prostovoljno in temelji na liberalni ideji transakcij med posamezniki, a se kot neprostovoljno, včasih v obliki odvisnosti, izkaže takrat, ko je že prepozno. Ne glede na to, da je Kajuh umrl v boju in v neposredni obrambi domovine, pa se ta horizont odprtosti k smrti, ki odpira ljubezen do ljudstva, kaže tudi pri Marleyju, rastafarijanstvo namreč ni bilo zgolj duhovno, temveč tudi politično gibanje in ohranjanje celosti telesa je bilo razumljeno v sklopu z ohranjanjem celosti ljudstva.

Toda partizansko pesem vendarle tudi z bolj ljudskimi oblikami popularne glasbe lahko primerjamo le v omejen obsegu. Prvič zato, ker okoliščine za izvajanje partizanskih pesmi niso nudile kakšnih posebnih produkcijskih sredstev, ki bi sporočilo pomagale prenašati tudi na instrumentalno-čutni ravni. Niso nudile možnosti zapeljevanja in ugajanja, ki je vseeno prisotno pri še tako »ljudskih« izvajalcih popularne glasbe. Drugič pa, ker je bila morija druge svetovne vojne tako velika, da je posameznike in množice pahnila onkraj zamisljivih razmer, takšnih, v katerih se uporaba razkošnega nabora orodij morda lahko zdi že nespodobna, in v katerih človeku, oropanemu vsega, v prenesenem in včasih tudi dobesečnem pomenu ostane le glas. S tem pa se seveda prebudijo tudi čustva, ki niso vedno nežna. A ostanimo za trenutek pri teh. Odmev partizanske pesmi sem videl v zboru zdravnikov iz bolnišnice v Gazi, ki so sredi uničenja, primerljivega z nacističnim (kakšna ironija človeštva je, da ga tokrat izvajajo tisti, ki so bili tudi največje žrtve te ideologije), zapeli pesem svobode, v kateri ni bilo niti sledu zagrenjenosti ali sovraštva. Zboru pacientov, ki jih je okupator namenil pogubi, so v zasanjani melodiji zagotavljali, da bodo ostali, dokler bolečina ne izgine, da bodo ostali in peli ... Zdi se, da jim kot zdravnikom ni preostalo nič drugega kot glas, s katerimi so zapeli zdravilno pesem.

A, kot pravimo, ni in ne more biti vedno tako. Neizogiben del boja za preživetje ali za uveljavitev družbe, ki se nekomu zdi pravična, je

tudi odpor in pripravljenost na razdvajanje. Tega niso mislili samo partizani, tako je bilo tudi z ustanovitelji velikih religij, tako denimo z Jezusom kot Mohamedom. Oba sta istočasno pridigala o ljubezni do človeštva in pravičnosti ter sovraštvu do nepravičnosti in razdvajanju od njega; nosilci nepravičnosti pa so vedno tudi konkretni ljudje, proti katerim se je treba boriti. Jezus je po Matejevih besedah med drugim dejal: »Ne mislite, da sem prišel zato, da bi prinesel mir na zemljo. Nisem prišel, da bi prinesel mir, temveč meč. Prišel sem namreč spret človeka z njegovim očetom, hčer z njeno materjo ter snaho z njeno taščo. Res, človekovi sovražniki bodo njegovi domači.« Danes obe religiji povezujemo s takoimenovanimi desničarskimi vrednotami, čeprav sta skozi prizmo časa, v katerem sta se pojavili, mnogo bližji temu, kar povezujemo z levico v moderni zgodovini: upor proti nepravičnim hierarhijam in podpiranju brezpravnih, revnih, bolnih in nemočnih. Do neke mere tudi po družinskih in skupnostnih vrednotah. Šele v zadnjih desetletjih je nasprotovanje tem vrednotam postalo prevladujoč del leveice.

Ko poslušamo izvedbe partizanskih pesmi, pogosto opazimo, da tiste z bojevitimi temami pojejo moški, medtem, ko ženske pojejo pesmi o intimnih plateg doživljanja vojne, o izgubi posameznikov, predvsem fantov in mož. Partizanske pesmi segajo globoko, do temeljev človeške razklanosti in dvojnosti, na moški in ženski pol, na nežno in bojevito, tovariško in sovražno, nikoli pa človek v teh pesmi ni poražen, resigniran, prepuščen obupu, četudi se znajde v najhujši stiski. Človek je v tem svetu pač v temelju razklan, necel, iščoč svojo celost. Njegova celost, ki smo jo omenjali, se oglašča šele skozi ozaveščenje necelosti; šele ko vemo, da smo neceli, si lahko prizadevamo za transcendentno celost. V svetu instantnih ugodij in blaginje ta razklanost zlahka pozabi, hitro lahko preusmerimo pogled k malim dnevnim užitkom in razvedrilom, z njo se ne ukvarjamo. V času epohalne vojne pa to ni mogoče: takrat maske padejo in ljudje pokažejo svoje bistvo. V tem pogledu je ljudski značaj partizanskih pesmi podoben tistemu na bosanskih stečkih, srednjeveških nagrobnih kamnih s poetičnimi epitafi, ki nas v svoji pokončnosti (bosanskem »prkosu«) z nenavadno

svežino nagovarjajo še stoletja po nastanku. Navedimo le dva zapisa, enega moškega in enega ženskega:

»Tukaj leži ugledni knez Rastudije Prvonjeg na svoji zemlji plemeniti. V tem času sem bil junak, mil bratovščini in gospodu Kulinu. Bil sem najboljši mož v Dubravah. Takrat, ko bi lahko, nisem hotel, zdaj, ko hočem, ne morem razširiti kril. Takšen je moj znak. Nisem obupoval takrat, ne bom niti zdaj. Vendar vidim, da vsi, ki letijo, pristanejo in da nihče ni za vedno ostal na nebu s svojim pogumom in ne bom niti jaz za vekomaj pod tem kamnom s svojim strahom. Pristopite in obžalujte me, vendar me ne gazite z nogami, ker boste bili kakor jaz, jaz pa ne bom, kakor ste vi. Spomin Veseoko Kululamovic, pisal pa je Gost 1209. okoli Velike Gospejine.«

»Tukaj leži Asta, Bogčina Zloušica hči, vendar mi se ne leži. Kako rada bi se zdaj pred večerom skozi polja sprehodila in ti tisti poljub, ki si ga iskal, vendar ne dobil, dala. Pa tudi, če nebo počí. Ne bi mi bilo žal, niti bi me bilo sram. Namerno se ne dotikaj mojega kamna, naj tisti, ki niso storili, storijo, česar jaz nisem storila, ker jaz zdaj vem, kako dušo težijo neizpolnjenja dejanja. 1422. leta, ko so se radostili srečni, jaz pa sem umrla.«

V teh zapisih opazimo zanimiv paradoks: kljub temu, da poznamo avtorstvo, jih vendarle ne moremo gledati drugače kot del organske, ljudske kulture, ki zajema iz največjih globin nekega ljudstva. V ljudski kulturi sta ljudstvo in posameznik postavljena na skupno raven, ljudski elementi se izražajo v posamezniku in elementi posameznikov v ljudstvu. To pa je značilno tudi za partizansko kulturo. Partizansko pesem sam razumem kot obliko ljudske pesmi, ki je še ne prištevamo v ta žanr predvsem zato, ker od njihovega nastanka ni minilo dovolj časa. V današnjem svetu ima lahko takšna pesem dve vlogi, dobro in slabšo. Dobra vloga je spominjanje in podoživljanje lastnega izvora ne nujno v zgodovinskem temveč v duševnem smislu: partizanske pesmi govorijo o tem, kaj ljudje v bistvu smo, o tem, česar v naši sodobni družbi večinoma ne nagovarjamo. Slabša plat je, kadar

se pesmi politizirajo in se njihov kontekst prenaša na sodobne politične – oziroma politikantske – razmere v državi, služijo pa polarizaciji na slabi osnovi. Polarizacija, kot sem zapisal, ni nujno slaba takrat, kadar se borimo proti dejanskemu zatiranju. Vendar pa danes večinska polarizacija v državi služi oblasti, obnavljanju oblasti in ohranjanju moči v imenu dogodkov v drugi svetovni vojni, ki se po svojih vzrokih povsem razlikujejo od današnjih družbenih razmer in razmerij moči v njej. V sodobnih dnevnopolitičnih bojih pogosto opazamo zlorabo partizanske ikonografije in imaginarija, ki skuša prvinske psihične sile prenesti na področje parlamentarne politike in civilne družbe, s tem pa umetno ustvarjati vtis potrebe po agresiji, nasilju. Pesmi služijo navideznemu kolektivnemu podoživljanju nečesa, česar večina ni doživela v obliki ritualnega obnavljanja mita in s tem dobijo psevdoreligijski značaj. Na ta način ne ustvarjajo področja izjeme, kjer je naš duh pretresen in streznjen, kjer se ustvari zarez in z njo možnost novega osmišljanja družbene resničnosti, temveč pride do naoljenja ustroja trenutne resničnosti, ki omogoča, da ta lažje teče, ne da bi se ozirali na njena protislovja. Partizanska pesem ni več ljudska pesem temveč pesem popularne glasbe: od nje dobimo točno to, kar tudi zahtevamo, ni več organski izraz našega dejanskega doživljanja, temveč že izgotovljeni zgodovinski produkt, namenjen uporabnosti pri doseganju določenih ciljev. Zdi se nam, da ga mi obvladujemo, toda obvladuje nas sam, ko nas vodi v po nepotrebnem sovražna in sebična čustva in naravnosti.

Menim torej, da je potrebna nekoliko drugačna kontekstualizacija partizanske pesmi, ki bi z upoštevanjem vseh zgodovinskih faktorjev nastanka in pomena narodnoosvobodilnega boja dosegla njihovo predstavitev z območja političnega rituala na območje ljudske umetnosti in univerzalizma, z vsem spoštovanjem do ljudi, ki so te pesmi izvorno ustvarjali, peli in se z njimi bodrili, a tudi z zgodovinsko distanco. Takšna kultura nas lahko vsaj za hip odreže od »podmazanega« toka sodobnega družbenega življenja, v kateri nas pot ne vodi, z Leninovimi besedami, od poraza do poraza do končne zmage, temveč od ugodja do ugodja do končnega poraza.

Muanis Sinanović

Pevci Partizanskega pevskega zbora
v letu praznovanja 80. obletnice

1. tenor: Lovro JAKOPINA, Tone JAMNIK, Igor KLOBASA,
Samo MARN, Vinko TOMAŽIČ, Mihael USENIK,
Simo ZURUNIČ
2. tenor: Jure ČERNIČ, Franc KLOBASA, Bojan RODE,
Ivan ŠEGA, Anton ZALETEL, Ignac ŽBONTAR
- Bariton: Dušan KULOVEC, Bogdan LEBAN,
Jože MIKLAVIČ, Tone POTOČNIK, Miloš
PORENTA, Marko RUS, Rudolf VOLK,
Dušan ZUPANČIČ
- Bas: Jože DRABIK, Goran ISKRIČ, Jože KAVTIČNIK,
Zvone LOGAR, Tonček MARN,
Janez Martin OMERZA, Bogdan PODLESNIK,
Jožef ROŠKAR, Valentin ZIBELNIK.
- Dirigent: Jakob BARBO
Harmonika: Branko SLADIČ

Mestna občina
Ljubljana

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

80 let Partizanskega pevskega zbora

Izdaja: Kulturno društvo Partizanski pevski zbor, Krekov trg 2, 1000 Ljubljana

Za izdajatelja: Jožef Roškar, predsednik društva

Oblikovanje in prelom: Vesna Vidmar

Tisk: Collegium Graphicum

Naklada: 1100 izvodov

Ljubljana, maj 2024

Info: www.ppz.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

78.087.68(497.4)

PARTIZANSKI pevski zbor

80 let PPZ. - Ljubljana : Kulturno društvo Partizanski pevski zbor, 2024

ISBN 978-961-07-2119-2

COBISS.SI-ID 195713027